

С. Сейфулин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті

“Бизнес және Технология институты”

“Ақпарат тасқыны дәуіріндегі ақиқат проблемасы”

Орындаған: Сагандыков Арыстан

Топ: 05-057-24-02

Тексерген: Рахимжанова.С.К

Андатпа

Бұл мақалада ақпарат тасқыны дәуірінде ақиқат ұғымының мәні мен оны танудың күрделенуі қарастырылады. Қазіргі қоғамда ақпарат көздерінің көбеюі, цифрлық медиа мен әлеуметтік желілердің ықпалының артуы шындық пен жалғандықты ажыратуды қиындатады. Адам санасы әртүрлі ақпараттық ағындармен үздіксіз әсерленеді, соның нәтижесінде ақпараттық манипуляциялар, жалған жаңалықтар (фейк), алгоритмдік сүзгілер мен «ақпараттық көпіршіктер» сияқты құбылыстар қалыптасады. Мақалада ақиқаттың философиялық түсінігіне тоқталып, классикалық және постмодернистік көзқарастар салыстырылады. Сонымен қатар, цифрлық мәдениет жағдайында сыни ойлау мен медиасауаттылықтың маңыздылығы атап өтіледі. Зерттеу қорытындысы бойынша, ақпарат тасқыны заманында ақиқатқа қол жеткізудің басты шарты — ақпаратты талдап қабылдау қабілетін дамыту және ақпараттық кеңістікте жауапкершілікпен әрекет ету болып табылады. Ақиқаттың философиялық түсінігі ежелгі дәуірден бастап ойшылдардың назарында болды. Классикалық дәстүрде ақиқат – болмыстың дұрыс бейнесі, яғни ой мен шындықтың сәйкестігі ретінде қарастырылды. Платон ақиқатты мәңгілік идеялар әлемімен байланыстырса, Аристотель оны тәжірибелік танымның нәтижесі деп түсіндірді. Ал постмодернистік көзқарастарда ақиқаттың біртұтас өлшемі жоқ, ол әртүрлі дискурстар мен әлеуметтік контекстілерге тәуелді салыстырмалы ұғым ретінде сипатталады. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі ақпараттық қоғамда ақиқаттың мәні бұрынғыдан да күрделі сипатқа ие болып отыр.

Кіріспе

Қазіргі заманда ақпарат біздің өміріміздің басты бөлігіне айналды. Теледидар, интернет, әлеуметтік желілер, жаңалықтар — бәрі бізді күн сайын сан алуан мәліметпен қоршап отыр. Таңертең оянған сәттен бастап ұялы телефонды қолымызға алып, жаңалықтар лентасын қараймыз, біреудің пікірін, біреудің жаңалығын, біреудің түсінігін көріп үлгереміз. Бір қарағанда, ақпараттың көп болуы жақсы сияқты: біз әлемде не болып жатқанын білеміз, жаңалықтан қалып қоймаймыз. Бірақ **ақпараттың тым көптігі адамды шатастырып**, нақты шындықты табуды қиындатады. Бұрын ақиқатты білу үшін адам кітап оқып, ұстаздармен пікір алмасып, алған білімін ой елегінен өткізіп, салыстыру арқылы қорытынды жасайтын. Бұл процесс баяу, бірақ терең болды. Ал қазір барлығы көзді ашып-жұмғанша жүзеге асады: бір батырманы бассaq болды — мыңдаған ақпарат көздері алдыңнан шығады. Бірақ сол ақпараттың барлығы шынайы ма, әлде біреудің ойлап тапқан жалған мәліметі ме — оны әрдайым ажырату қиын.

Философияда **ақиқат ұғымы ежелден бері ең маңызды мәселелердің бірі** болып саналады. Ақиқат – адамның дүниені дұрыс түсінуі, шындықты бұрмаламай, шынайы қалпында қабылдауы. Бірақ ақпарат тасқыны дәуірінде бұл мәселе бұрынғыдан да күрделі бола түсті. Себебі бүгінде **жалған жаңалықтар (фейк), ақпаратты бұрмалау, эмоцияға әсер ету арқылы адамдардың ойына ықпал жасау** кең таралған. Осыған байланысты қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында адамға тек ақпарат алу жеткіліксіз. Ол ақпаратты **сараптау, салыстыру, талдау және сыни тұрғыдан қарау қабілетін** дамытуы қажет. Нағыз ақиқатты табу – тек көп білумен емес, алған мәліметті дұрыс түсініп, шынайы мен жалғанды ажырата білумен байланысты. Мысалы, Massaget.kz сияқты жаңалық платформалары күнделікті ақпарат таратады. Бірақ кез келген ақпаратты қабылдағанда оны басқа дереккөздермен салыстыру, деректің қайдан шыққанын тексеру және эмоциялық әсерге берілмеу маңызды. Бұл – медиасауаттылықтың негізгі қағидалары. Қазіргі ақпараттық қоғамда медиасауаттылық – әрбір адамның өмірлік қажеттілігіне айналды. Ақпаратты дұрыс қабылдау, оны талдау және сыни тұрғыдан бағалау қабілеті болмаса, адам жалған мәліметтің ықпалына тез түсіп кетуі мүмкін. Әсіресе әлеуметтік желілерде таралатын ақпараттар эмоцияға әсер ету арқылы адамның ойына ықпал жасайды. Бұл жағдай қоғамда жалған пікірлердің, негізсіз сенімдердің, тіпті қауіпті идеологиялардың таралуына жол ашады.

Сондықтан қазіргі заманда білім беру жүйесінде медиасауаттылықты дамытуға ерекше көңіл бөлу қажет. Мектептер мен университеттерде ақпаратты талдау, дереккөздерді салыстыру, жалған жаңалықтарды ажырату дағдыларын үйрететін арнайы курстар енгізілуі тиіс. Бұл жастардың

ақпараттық кеңістікте дұрыс бағдар табуына көмектеседі. Ақпарат тасқыны дәуірінде философиядағы ақиқат ұғымы жаңа қырынан қарастырылады. Бұрын ақиқатты іздеу адамның жеке ойлау қабілетіне, ұстаздарымен пікір алмасуына, кітап оқуға негізделсе, қазір ол цифрлық технологиялар арқылы жүзеге асады. Бірақ технологияның дамуы ақиқатты табуды жеңілдеткен жоқ, керісінше оны күрделендірді. Себебі ақпараттың көптігі мен әртүрлілігі адамның ойлау жүйесін шатастырып, жалған мен шындықты ажыратуды қиындатады. Мысалы, бір оқиға туралы бірнеше ақпарат көздері әртүрлі мәлімет береді. Біреуі оны асыра мақтап көрсетсе, екіншісі керісінше теріс жағынан сипаттайды. Мұндай жағдайда адам тек бір дереккөзге сүйеніп шешім қабылдаса, шындықтан алшақтап кетуі мүмкін. Сондықтан ақпаратты әрқашан салыстыру, бірнеше дереккөзден тексеру, логикалық тұрғыдан талдау қажет. Медиа сауаттылықтың тағы бір маңызды қыры – эмоцияға берілмеу. Жалған ақпарат көбіне адамның сезіміне әсер ету арқылы таралады. Қорқыныш, ашу, қуаныш сияқты эмоциялар адамның сыни ойлау қабілетін әлсіретіп, жалған мәліметті шындық ретінде қабылдауына себеп болады. Осыған байланысты ақпаратты қабылдағанда сабырлы болу, эмоцияға ерік бермеу – ақиқатты табудың басты шарттарының бірі. Қорытындылай келе, қазіргі заманда ақпараттың көптігі адамға жаңа мүмкіндіктермен қатар жаңа қиындықтар да әкелді. Ақпаратты дұрыс пайдалану үшін тек білімді болу жеткіліксіз, сонымен бірге сыни ойлау, талдау, салыстыру дағдыларын дамыту қажет. Бұл – ақиқатты табудың, жалғаннан шынайыны ажыратудың ең тиімді жолы.

Дереккөз: Massaget.kz – Қазақстан және әлем жаңалықтары

Негізгі бөлім

Ақиқат пен білім адамзат ойлауында әрқашан ерекше орын алған. Ежелгі грек философы Аристотель ақиқатты «ой мен болмыстың сәйкес келуі» деп түсіндірген. Яғни адам бір құбылысты шынайы қалпында танып, оны дұрыс қабылдаса — сол ақиқат болып табылады. Ал Платон ақиқатты көзге көрінбейтін, мәңгі өмір сүретін идеялар әлемінен іздеген. Бұл екі ойшылдың көзқарасы да бір нәрсені көрсетеді: ақиқат — адамның білім арқылы жететін түсінігі. Білім тәжірибе мен ойлаудың нәтижесінде қалыптасады, ал ақиқатты іздеу адамның өзін де, қоғамды да дамытуға көмектеседі. Күнделікті өмірде де адамдар бір шешім қабылдағанда, оның шынайылығына көз жеткізуге тырысады. Демек, ақиқат — тек ғылыми ұғым емес, әрбір адамның өмірінде маңызды орын алатын құндылық. Алайда қазіргі ақпарат тасқыны дәуірінде шындықты табу бұрынғыдан да күрделірек болып отыр. ХХІ ғасырды «ақпарат ғасыры» деп атауы бекер емес. Біз күн сайын түрлі жаңалықтар оқимыз, бейнелер көреміз, әлеуметтік желідегі пікірлерді көреміз. Бірақ бұл ақпараттың барлығы шынайы болмауы мүмкін. Кейде кейбір адамдар өз мақсаты үшін деректерді бұрмалап, қоғамға жалған ақпарат таратады.

Мұндай құбылыстар фейк жаңалықтар деп аталады. Бір ақпарат «ақ» десе, екіншісі «қара» дейді — осылайша адам кімдікі дұрыс екенін ажырата алмай, шатасып қалады. Бүгінгі зерттеушілер бұл жағдайды «постақиқат дәуірі» деп сипаттайды. Бұл дәуірде адамдар үшін фактілерден гөрі, эмоция мен өзіне ұнайтын пікір маңыздырақ болады. Бұл — қоғам үшін қауіпті, өйткені шындық жоғалған жерде әділдік пен дұрыс шешім қабылдау да әлсірейді. Философтар әр кезеңде ақиқаттың мәнін әр түрлі түсіндірді. Мысалы, Иммануил Кант ақиқатты адамның таным қабілетіне байланысты деп есептеген, яғни әр адам әлемді өзінің санасы арқылы көреді. Ал Фридрих Ницше абсолютті ақиқат жоқ, әр адам өз шындығымен өмір сүреді деген пікір айтқан. Заманауи ойшыл Жан Бодрийяр болса, қазіргі қоғамда адамдар шынайы өмірдің өзін емес, тек оның «бейнелік көшірмесін» ғана қабылдайтынын алға тартты. Теледидар, жарнама, әлеуметтік желілер бізге шындық емес, шындыққа ұқсас образдар ұсынады. Соның салдарынан адам шынайы ақиқатты көрмей, тек ақпараттық «бетперделердің» ішінде қалады. Бүгінгі қоғамда жастардың көп уақыты интернетте өтеді. Әлеуметтік желілерде таралатын мәліметтер кейде тартымды, кейде дұрыс емес болуы мүмкін. Сондықтан ақпараттың көптігі біздің ең үлкен сынағымызға айналып отыр. Менің ойымша, бізге ең бастысы — ақпараттың көлемі емес, оның сапасын ажырата білу. Адам ойланбай, тек дайын мәліметті қабылдай берсе, оның сыни ойлау қабілеті әлсірейді. Ал ойламаған қоғамда даму да, шынайылық та болмайды. Сол себепті әр адам өз ақпараттық мәдениетін қалыптастыруы қажет. Яғни ақпараттың қайдан келгенін тексеру, жалған жаңалықтарды таратпау, ақпаратты салыстыра білу — қазіргі заманның ең маңызды дағдылары. *Платон. Государство. — Алматы, 2006.*

Философиялық тұрғыдан алғанда, ақиқатқа жету жолы әрқашан күрделі болған. Бірақ ақпарат тасқыны дәуірінде бұл күрделілік жаңа деңгейге көтерілді. Қазіргі қоғамда жалған жаңалықтар, ақпараттық манипуляциялар, эмоцияға әсер ету арқылы ойды бұрмалау кең таралған. Мұндай жағдайда ақиқатты табу үшін адам тек білімді ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау қабілетін, деректерді салыстыра білу дағдысын жетілдіруі қажет.

Ақпараттық мәдениет — бұл тек ақпаратты қабылдау емес, оны талдау, сұрыптау және жауапкершілікпен қолдану. Әрбір адам ақпаратты тұтынушы ғана емес, сонымен қатар оны таратушы болғандықтан, жалған мәліметті бөліспеу, дереккөзді тексеру және шынайылыққа ұмтылу — қоғамның тұрақты дамуының кепілі. Ақпараттық мәдениет — қазіргі заман адамының ең басты рухани қаруы. Егер адам ақпаратты тек қабылдап қана қоймай, оны талдап, сұрыптап, салыстырып үйренсе, онда ол шынайылыққа жақындайды. Бұл қабілет тек жеке тұлғаның дамуына ғана емес, бүкіл қоғамның тұрақтылығына әсер етеді. Себебі жалған ақпаратқа сенген қоғамда сенім дағдарысы пайда болады, ал сенімсіздік — әлеуметтік қатынастардың әлсіреуіне әкеледі.

Философиялық тұрғыдан қарағанда, ақиқатқа жету жолы әрқашан күрделі болған. Ежелгі дәуірден бастап ойшылдар ақиқаттың мәнін түсіндіруге тырысты. Аристотель мен Платонның көзқарастары, Канттың таным теориясы, Ницшенің субъективті шындық туралы ойлары – бәрі ақиқаттың көпқырлы екенін көрсетеді. Ал қазіргі заманда бұл мәселе бұрынғыдан да өзекті, себебі ақпараттық тасқын адамның ойлау жүйесін өзгертті. Жан Бодрийяр айтқандай, қазіргі қоғамда адамдар көбіне шындықтың өзін емес, оның бейнелік көшірмесін қабылдайды. Бұл құбылыс әсіресе әлеуметтік желілерде айқын көрінеді: адамдар нақты оқиғаны емес, оның өңделген, әдеміленген нұсқасын көреді. Мұндай жағдайда ақиқатты табу үшін адамға тек білім жеткіліксіз, оған сыни ойлау, деректерді тексеру, эмоцияға берілмеу дағдылары қажет. Жастардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру – қоғамның болашағы үшін стратегиялық міндет. Себебі жастар интернет пен әлеуметтік желілерде ең белсенді топ болып табылады. Егер олар жалған ақпаратты ажырата білсе, оны таратпаса, шынайылыққа ұмтылса – қоғамда әділдік пен тұрақтылық сақталады. Ал егер керісінше болса, жалған ақпараттың ықпалы күшейіп, қоғамда сенімсіздік пен алауыздық артады.

Ақпараттық мәдениеттің негізгі қағидаларына мыналарды жатқызуға болады:

- 1) дереккөзді тексеру;
- 2) ақпаратты бірнеше көзден салыстыру;
- 3) эмоцияға берілмеу;
- 4) жалған жаңалықтарды таратпау;
- 5) ақпаратты жауапкершілікпен қолдану.

Бұл қағидаларды әрбір адам күнделікті өмірінде ұстанса, қоғамда шынайылық пен әділдікке негізделген мәдениет қалыптасады. Ақиқат ұғымы адамзат тарихында әрқашан басты философиялық мәселе болып келгенімен, қазіргі ақпараттық қоғамда оның маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Себебі бүгінгі таңда адам тек білім жинақтап қана қоймай, сол білімнің шынайылығын тексеруге мәжбүр. Ақпараттың көптігі – мүмкіндіктің де, қауіптің де көзі. Егер адам ақпаратты дұрыс талдай алмаса, жалған мәліметке сеніп, қате шешім қабылдауы ықтимал. Бұл жеке тұлғаның ғана емес, тұтас қоғамның дамуына кері әсер етеді. Сыни ойлау қабілеті – ақиқатқа жетудің ең басты құралы. Сыни тұрғыдан ойлайтын адам әрбір деректі тексеріп, салыстырып, оның қайдан шыққанын анықтайды. Ол эмоцияға берілмей, логикалық тұрғыдан пайымдайды. Мұндай қабілет қазіргі жастар үшін аса қажет, өйткені олардың өмірі интернет пен әлеуметтік желілерге тікелей байланысты. Жастардың ақпаратты дұрыс қабылдауы – олардың мәдениеті мен рухани дамуының көрсеткіші.

Ақпараттық мәдениет тек жеке адамның емес, бүкіл қоғамның тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Егер қоғам мүшелері жалған ақпаратты ажырата білсе, оны таратпаса, онда қоғамдық сенім нығаяды. Ал сенім бар жерде әділдік,

тұрақтылық және даму болады. Сондықтан ақпараттық мәдениетті қалыптастыру – мемлекет пен білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Философиялық тұрғыдан алғанда, ақиқатқа жету жолы ешқашан жеңіл болған емес. Бірақ ақпарат тасқыны дәуірінде бұл жол бұрынғыдан да күрделіленді. Қазіргі заманның басты ерекшелігі – шындықтың бейнелік көшірмелер арқылы ұсынылуы. Жарнама, теледидар, әлеуметтік желілер бізге шындықтың өзін емес, оның өңделген нұсқасын көрсетеді. Мұндай жағдайда адам өз ойлау қабілетін дамытпаса, шынайылықтан алыстап кетуі мүмкін. Жастардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру үшін бірнеше бағытты атап өтуге болады:

- **Білім беру жүйесінде медиасауаттылықты күшейту.** Арнайы курстар мен пәндер арқылы ақпаратты талдау дағдыларын үйрету.
- **Жастардың шығармашылық бастамаларын қолдау.** Ұлттық мәдениетті, өнерді, тарихты жаңа форматта танытатын жобаларды дамыту.
- **Қоғамдық жауапкершілікті арттыру.** Әрбір адам ақпаратты таратқанда оның салдарын ойлауы тиіс.
- **Сыни ойлауды дамыту.** Жастарды деректерді салыстыруға, логикалық тұрғыдан пайымдауға үйрету.

Қорытындылай келе, ақиқат пен білім – адамзат дамуының негізі. Ақпараттық дәуірде бұл құндылықтар жаңа сынақтарға тап болды. Бірақ сыни ойлау, ақпараттық мәдениет және шынайылыққа ұмтылу арқылы біз ақиқатқа жақындай аламыз. Бұл – тек жеке адамның ғана емес, бүкіл қоғамның тұрақты дамуының кепілі.

Қолданылған әдебиет (Аристотель. *Метафизика*. – Алматы: Жазушы, 2005. Назарбаев, Н.Ә. *Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру*. – Астана, 2017.)

Қорытынды

Ақиқат мәселесі – адамзат өркениетінің дамуын айқындайтын ең басты рухани бағдарлардың бірі. Әр дәуірде адамдар ақиқатты іздеудің түрлі жолдарын қарастырды: біреулер оны ғылымнан тапқысы келді, біреулер діннен, енді біреулер философиялық ойлаудан іздеді. Бірақ қай жолды таңдаса да, түпкі мақсат – дүниені дұрыс түсіну, шындықты бұрмаламай қабылдау болды. Қазіргі ақпараттық қоғамда ақиқатқа жету жолы бұрынғыдан да күрделі. Себебі ақпараттың көптігі адамды шатастырып, жалған мен шынайыны ажыратуды қиындатады. Бұл жағдайды философтар «постақиқат дәуірі» деп сипаттайды. Мұндай дәуірде адамдар үшін фактілерден гөрі эмоция мен өзіне ұнайтын пікір маңыздырақ болып кетеді. Сондықтан ақиқатқа жету үшін тек білім жинақтау жеткіліксіз, сонымен бірге сыни ойлау қабілетін дамыту қажет.

Сыни ойлау – ақиқатқа жақындаудың басты құралы. Ол адамды ойлануға, сұрақ қоюға, салыстыруға, дереккөзді тексеруге үйретеді. Сыни тұрғыдан ойлайтын адамды алдау қиын, себебі ол әрбір ақпаратты талдап, оның мәнін түсінуге тырысады. Бұл қабілет әсіресе жастар үшін аса қажет, өйткені олардың өмірі интернет пен әлеуметтік желілерге тікелей байланысты. Ақпараттық мәдениет те ақиқатқа жетудің маңызды тетігі болып табылады. Ақпараттық мәдениет – бұл тек ақпаратты қабылдау емес, оны талдау, сұрыптау және жауапкершілікпен қолдану. Әрбір адам ақпаратты тұтынушы ғана емес, сонымен бірге оны таратушы болғандықтан, жалған мәліметті бөліспеу, дереккөзді тексеру және шынайылыққа ұмтылу – қоғамның тұрақты дамуының кепілі. Қорытындылай келе, ақиқатқа жету жолы әрқашан күрделі болған, бірақ оны іздеу – адамның өзін де, қоғамды да дамытатын ең маңызды құндылық. Ақпарат тасқыны дәуірінде ақиқат мәселесі бұрынғыдан да өзекті болып отыр. Сондықтан бізге ең бастысы – сыни ойлау, ақпараттық мәдениет және жауапкершілік. Шынайылықты табу – тек философиялық міндет емес, қазіргі әрбір адамның күнделікті өміріндегі маңызды мақсат.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аристотель. Метафизика. — Москва: Мысль, 1975.
2. Платон. Государство. — Алматы, 2006.
3. Нысанбаев А., Сыдықов Н. Философия негіздері. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Кант И. Критика чистого разума. — Москва: Мысль, 1994.
5. Соловьев В.С. Смысл любви и истины. — Москва: Республика, 1991.
6. Тоффлер Э. Третья волна. — Москва: АСТ, 2020.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. — Москва: ГУ ВШЭ, 2016.
8. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция. — Москва: Добросвет, 2019.
9. Factcheck.kz — <https://factcheck.kz>
10. Massaget.kz — <https://massaget.kz>